

УДК 37.013.342

Кітова О. А.

ТРУДОВЕ ПРОДУКТИВНЕ НАВЧАННЯ В СУЧАСНІЙ ШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

А Розкриті організаційно-педагогічні умови запровадження трудового продуктивного навчання в сучасну шкільну освіту, а саме: загальнодержавні – запровадження цільової державної програми «Школа майбутнього»; загальнонаукові – оновлення змісту трудового навчання на основі узагальненої структури виробничої діяльності; загальнопедагогічні – створення навчальних закладів нового типу, основою діяльності яких є нові особистісно зорієнтовані технології продуктивного навчання тощо.

Ключові слова: продуктивне навчання; політехнізм; структура виробництва; трудове навчання.

Актуальність проблеми. Сучасні соціально-економічні умови сприяють реформуванню в освіті, що вимагають переосмислення підходів, традицій і стереотипів, характерних для освітніх концепцій попередніх років. Це обумовлено тим, що ринкові умови вимагають жорстких об'єктивних оцінок усіх параметрів навчально-виховного процесу. Із цього приводу І. Підласий зазначав, що нині, пам'ятаючи про гармонійний розвиток особистості, освіта має забезпечувати гарантоване виконання реальних проектів, у які вкладаються гроші та які зорієнтовані на реальні плани кожної людини й суспільства взагалі [1]. Педагог запевняє, що, коли хочемо допомогти людині міцно стати на ноги у житті, то повинні вдаватися до продуктивної педагогіки (технології), яка формує міцні та дієві знання [2]. У цьому руслі особливої уваги набуває проблема реалізації в сучасній шкільній освіті продуктивного трудового навчання, яке є підґрунтям підготовки компетентних трудових кадрів із високим рівнем культури та освіченості, здібних до практичної діяльності в соціумі й на виробництві.

Аналіз останніх досліджень. Термін «Продуктивне навчання» було введено в обіг наприкінці ХХ ст. німецькими вченими й педагогами І. Бьом і Й. Шнейдером. Ідеї та досвід продуктивного навчання знайшли подальший розвиток у роботах М. Башмакова та його школи, де було започатковане розв'язання проблеми продуктивного навчання в так названій педагогічній системі «Школа без стін» [3]. Переваги, сутність, шляхи та досвід переходу від репродуктивно-контролюючого навчання до системної продуктивної освіти розкрито В. Белім [4]. В. Волканова розкриває три значення, які відображають важливі аспекти продуктивного навчання: 1) деякі якості творчої, виробничої, господарської чи суспільної діяльності людини, результатом якої є продукт – матеріальний, інтелектуальний чи духовний; 2) якість ефективності інтелектуальної діяльності особистості, яку психологія використовує в словосполученнях «продуктивне мислення», «продуктивність інтелекту»; 3) результат діяльності освітянської системи, яка видає соціальний продукт у вигляді доль людей і спільноти [5, с. 72].

Сутність продуктивного навчання досліджував І. Ма-

лафіїк, яке трактував як перетворення досвіду, спрямоване на розуміння навчального матеріалу, його запам'ятовування, застосування в різних ситуаціях [6]. Поряд з цим науковець зазначав, що реалізація окресленого вимагає відповідної теоретичної основи.

На жаль сьогодні існує незначна кількість публікацій стосовно проблеми запровадження трудового продуктивного навчання в сучасну шкільну освіту. Основною роботою в цьому напрямку можна вважати монографію В. Мадзігона «Продуктивна педагогіка. Політехнічні основи поєднання навчання з продуктивною працею». Узагальнивши результати досліджень, проаналізувавши розвиток структурних елементів різних дидактичних систем, науковець розкрив теоретичні та методичні підходи до обґрунтування дидактичної системи трудової підготовки молоді – «продуктивної педагогіки». З опорою на цю систему в Україні на базі шкіл-інтернатів № 3 і № 23 м. Києва було створено навчально-виховний комплекс (НВК) і запроваджено цільову державну програму «Школа майбутнього». Цей досвід вбачається надзвичайно цінним і важливим.

Мета статті: розкрити організаційно-педагогічні умови запровадження трудового продуктивного навчання в сучасну шкільну освіту.

Викладення основного матеріалу. Виходячи з того, що вся історія розвитку людства є продуктом його життєдіяльності, яка пов'язана з розвитком і вдосконаленням засобів праці та характером трудової діяльності, вчені встановили, що історія розвитку цивілізації матеріалізована в засобах праці (інструментах) [7, с. 4]. Отже, саме система освіти повинна давати відповідь на питання, як доцільно використовувати засоби праці з метою отримання відповідного продукту, що має споживчу вартість. При цьому, В. Мадзігон наголошував на тому, що саме характер сучасного виробництва, мотиви та мета розвитку особистості є одним із головних факторів формування змісту продуктивної освіти, умовою продуктивного навчання. При цьому він вказував на те, що оновлення змісту освіти має враховувати соціально-економічні тенденції розвитку суспільства, підвищення ролі гуманітарного потенціалу людини в спілкуванні з навколишнім світом,

зростання технологічності виробництва на основі нових інформаційних технологій, світові тенденції розвитку освітніх систем і ін. [8].

Акцентуючи увагу на необхідності всебічного й гармонійного розвитку молоді та наукової організації навчального виробництва на політехнічній основі з метою підготовки молоді до оволодіння системою вправ і навичок самостійної праці, продуктивну педагогіку в трудовому навчанні В. Мадзігон визначив як науку про політехнічні закономірності та педагогічно доцільні технології поєднання навчання з продуктивною працею, де головні принципи всіх процесів виробництва і засоби праці є головною умовою наповнення змісту освіти як матеріальної, так і духовної основи суспільства й особистості [7, с. 7]. Методологією в такому випадку є логіка розвитку суспільного виробництва, розуміння та опанування якої сприятиме введення до процесу освіти його кінцевої мети – соціальної адаптації старшокласників до життя засобами їхньої підготовки до активної участі в реальній продуктивній праці. Отже, першою умовою застосування трудового продуктивного навчання виступає залучення учнів до суспільних і виробничих відносин у школі, показником яких є рівень розвитку засобів праці, за допомогою яких здійснюється трудова діяльність. Узагальнивши дослідження з техніки, ергономіки, філософії, соціології, економіки та педагогіки, вчені визначили структурні елементи трудового процесу, які можуть бути покладені в основу змісту продуктивного трудового навчання. В. Мадзігон ці елементи розглянув у історичній абстрактно-теоретичній формі та визначив наступні його функції: енергетичні, виконавчі, робочі, управлінські, організаційні, транспортні, контролю та регулювання, планування й удосконалення [7, с. 122].

Саме тому, на думку вченого, продуктивне навчання пов'язане з побудовою такої інформаційно-педагогічної технології (дидактичної системи), яка дає можливість логічно відібрати та систематизувати навчальний матеріал на основі класифікації всіх знарядь праці в залежності від еволюції їхнього розвитку з урахуванням реалізації в теорії та на практиці основних принципів процесів сучасного виробництва: механічних, фізичних, енергетичних, хімічних, біологічних, організаційно-економічних. Тобто при формуванні змісту трудової підготовки в кожній віковій групі учнів за основу треба брати декілька видів праці, кожен з яких дозволяє розкрити особливості окремих базових технологій [7, с. 139].

Таким чином, дидактична система трудового продуктивно навчання має забезпечувати обґрунтований добір змісту навчального процесу, а методична – забезпечувати формування в учнів раціональних умінь і навичок використання простих засобів праці всіх виробництв з урахуванням реалізації основних його принципів і процесів. В єдності ці дві системи обумовлюють узагальнену систему трудової підготовки, на організаційно-педагогічну структуру якої головним чином впливають засоби реалізації навчально-виробничих процесів.

Пов'язуючи продуктивне навчання з вимогами сучасного виробництва, для якого оновлення базових знань стало головним законом, В. Мадзігон вказував на те, що учні повинні мати знання політехнічного характеру ще на етапі базової підготовки [7, с. 119]. Завданням освіти на цьому етапі стає створення в них уявлення про цілісну наукову картину світу, про еволюцію самого виробництва. Умовою цього є ознайомлення учнів з основними функціями фізичної та розумової праці, які супроводжують виробничі процеси та сприяють створенню продукту праці. Це вимагає ознайомлення з теоретичними знання-

ми про головні наукові принципи сучасного виробництва та загальнотрудовами й загальнотехнічними вміннями та навичками, що й складає зміст політехнічної підготовки.

Саме політехнічна підготовка сприяє формуванню в учнів політехнічної (універсальної) компетентності, як інтегрованої якості особистості на основі теоретичних загальноосвітніх знань, загальнотрудових умінь і навичок, особистісних рис (індивідуальна трудова активність, креативність, самостійність, винахідливість) і досвіду практичної перетворювальної діяльності. Л. Семеновська [9, с. 24] встановила, що ефективним засобом досягнення цього виступає наскрізна, конкретно предметна та міжпредметна політехнічна діяльність, як один із засобів запровадження продуктивної технології навчання. Така діяльність розуміється нею як, послідовна, системно організована, науково обґрунтована, творча, суб'єкт-суб'єктна взаємодія вчителя та учня, спрямована на забезпечення єдності урочної, позакласної й позашкільної навчально-виховної роботи з метою підготовки школяра до успішної майбутньої трудової діяльності у сфері суспільного виробництва. Отже, саме політехнізм має бути одним із засобів запровадження продуктивної технології, яка базується на набутті досвіду як умови адаптації до соціуму та виробництва.

У дослідженнях інших учених, хоч прямо й не йде мова про продуктивне навчання на уроках трудового навчання, але окремі основи його визначаються. Так, у роботі В. Штешенка [10, с. 94] визначені концептуальні підходи до побудови системи трудового навчання, що ґрунтуються на структурі виробничого процесу на виробничому підприємстві. На підставі такої структури він виділив три групи функцій, з якими треба знайомити учнів, це: функції основного виробництва, функції допоміжного й обслуговувального та функції комплексної його підготовки. Відповідно до них трудове навчання має здійснюватися за трьома наступними етапами: загальнотрудова (орієнтований на ознайомлення учнів 5–7 класів із функціями основного виробництва), (загальновиробничий (орієнтований на ознайомлення учнів 8–9 класів із функціями допоміжного та обслуговувального виробництва), загальноінженерний (орієнтований на ознайомлення учнів 10–11 класів із функціями комплексної підготовки виробництва). При чому, в такій системі заслуговує на увагу комплексна організація продуктивного навчання учнів різних вікових груп, яка ґрунтується на системній організації їхньої продуктивної праці, а саме: учні старшої школи мають розробляти проекти виробів, а учні основної – виготовляти їх (зауважимо, що при цьому зберігається проектна система навчання в кожному класі). Таким чином, наступною організаційно-педагогічною умовою продуктивного трудового навчання є оновлення змісту освіти, що забезпечить реалізацію взаємозв'язку основ наук з науковими основами виробництва. Цей зв'язок у загальному вигляді представляється основними принципами всіх виробничих процесів і навичками з використання простих засобів праці та забезпечить продуктивний характер навчання.

Розуміючи продуктивне навчання як педагогічну технологію, яка будується на єдності дидактичної та методичної систем, В. Мадзігон визначив організаційно-педагогічні та технологічні основи запровадження продуктивного навчання в навчально-виховному комплексі (НВК) «Школа майбутнього». Так, «Школа майбутнього» має працювати відповідно до принципів цілісності, послідовності, варіативності та адаптивності. Умовою продуктивного навчання в НВК є надання учням можливості отримати фундаментальних профільних знань і здійснення поглибленого навчання за спортивно-художньо-естетичною

(СЕ), суспільно-гуманітарною (СГ), загальнотехнічною (ЗТ), академічною (А) галузями. Навчання передбачає п'ять етапів: перший, пошуковий етап – особистісно зорієнтований; другий – орієнтовно-стимулюючий; третій – поглиблене вивчення за обранням напрямом; четвертий – профільна підготовка; п'ятий – початкова професійна підготовка. Ці етапи передбачають п'ять сходинок: I – дошкільний навчальний заклад раннього розвитку – групи дітей 5–6 років; II – початкова школа – 1–4 класи; III – основна школа – 5–7 класи; IV – основна школа – 8–9 класи; V – старша школа – 10–11 класи.

При цьому пріоритетними педагогічними функціями IV сходинки визначено отримання учнями базової освіти разом із профільною підготовкою, яка на V диференціюється у відповідну допрофесійну підготовку з можливістю продовжити навчання у ВНЗ. Враховуючи те, що однією з умов продуктивного навчання є створення оптимальних умов для розвитку природних задатків учнів, у НВК запроваджені різні по складності етапи навчальної діяльності: I – має форму групової діяльності; II та III – використання традиційної (класно-урочної та частково індивідуальної) системи; IV та V – інноваційні – індивідуально-пошукова (відмова від класно-урочної) система. Навчання учнів уже на III етапі, запевняє вчений, повинно супроводжуватися їхнім обов'язковим залученням до науково-пошукової діяльності.

Продуктивний навчальний процес в основній школі НВК (5–9 класи) передбачає два рівня складності: 1) поглиблений – 1–7 класи; 2) профільний з диференціацією на ступені складності – 8–9 класи. Основою продуктивного навчального процесу в 1–9 класах, як визначає вчений, є базова освіта з поглибленим вивченням навчальних предметів потоків (СЕ), (СГ), (ЗТ). У 8–9 класах варіативна складова змісту освіти має реалізовуватися на факультативних заняттях у потоках (СЕ), (СГ), (ЗТ). У поточці «А» з інноваційною формою продуктивного навчання діти навчаються в режимі вільної школи та працюють за індивідуально-пошуковими планами, що передбачають можливість самостійного планування різноманітних форм і методів навчання. В старшій школі профільне навчання в потоках (СЕ), (СГ), (ЗТ) трансформується в початкове професійне з диференціацією шляхом створення спеціальних груп. Але для забезпечення реалізації окресленого необхідно створити відповідну матеріально-технічну базу, до структури якої треба включити наступні модулі: навчальний, дослідницький, художній, спортивно-оздоровчий, навчально-виробничий, медико-реабілітаційний і соціальний. Отже, організація навчального процесу в НВК на основі викладених принципів

і забезпечить створення сприятливого середовища для розвитку особистісних якостей учнів, що буде однією з умов продуктивного навчання.

Загальні висновки. Таким чином, трудове продуктивне навчання треба розглядати як інформаційно-педагогічну технологію (дидактичну систему), яка сприяє реалізації в теорії та на практиці основних принципів усіх процесів сучасного виробництва та узагальнює навчальний матеріал на підставі класифікації всіх засобів праці чи структурних елементів організації виробництва. Метою продуктивного трудового навчання є соціалізація учнівської молоді та підготовка її до дорослого життя.

Запровадження трудового продуктивного навчання в шкільну освіту нині можливе при врахуванні наступних організаційно-педагогічних умов:

- на загальнодержавному рівні – запровадження цільової державної програми «Школа майбутнього», яка сприятиме розвитку творчих здібностей дітей і формуванню їхньої конкурентоспроможності на ринку праці та в соціумі;
- на загальнонауковому рівні – формування змісту трудового навчання учнів на основі узагальненої структури виробничої діяльності, яка забезпечить не тільки цілісність навчального процесу, а й дозволить створити модель виробничих відносин у школі;
- на загальнопедагогічному рівні – створення навчальних закладів нового типу, основою навчального процесу в яких буде наскрізна, конкретно предметна та міжпредметна політехнічна діяльність, що забезпечить запровадження в навчальний процес інтегрованих професійно-академічних програм і нових особистісно зорієнтованих технологій і створення сприятливого середовища для розвитку особистісних якостей учнів.

Список використаних джерел

1. Подласый, И.П. Педагогика : учебник / И.П. Подласый. – М. : Высшее образование, 2007. – 504 с.
2. Підласий, І.П. Продуктивний педагог : настільна книга вчителя / І.П. Підласий. – Харків : Основа, 2009. – 360 с.
3. Башмаков, М. Що таке продуктивне навчання / М. Башмаков // Завуч. Наша вкладка. – 2003. – № 31 (181). – С. 1–9.
4. Белий Володимир. Продуктивне навчання: ідеї та здобутки / Володимир Белий. – К. : Шкільний світ, 2008. – 128 с. – (бібліотека «Шкільного світу»).
5. Інноваційні технології навчання від А до Я / упор. Валентина Волканова. – К. : Шк. Світ, 2011. – 96 с.
6. Малафік, І.В. Дидактика : навч. посіб. / І.В. Малафік. – К. : Кондор, 2005. – С. 367–369.
7. Мадзігон, В. Н. Продуктивна педагогіка: політехнічне основи соєдинення обучения с производительным трудом / В. Н. Мадзігон. – К. : Педагогічна думка, 2007. – 358 с.
8. Мадзігон, В.М. Проблеми і завдання педагогічної науки в умовах розбудови національної школи / В.М. Мадзігон, М.І. Бурда // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 3 – С. 3–9.
9. Семеновська, Л.А. Теорія і практика реалізації ідеї політехнізму в шкільній освіті України (XX століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Л.А. Семеновська. – Харків, 2013. – 40 с.
10. Стещенко, В. В. Теоретико-методологічні засади фахової підготовки майбутнього вчителя трудового навчання в умовах ступеневої освіти : монографія / В.В. Стещенко. – Слов'янськ : СДПУ, 2004. – 188 с.

Дата надходження авторського оригіналу до редакції: 01.08.2014

Kitova O. A. Трудовое продуктивное обучение в современном школьном образовании.

А Раскрыты организационно-педагогические условия реализации трудового продуктивного обучения в современном школьном образовании, а именно: общегосударственные – реализация целевой государственной программы «Школа будущего»; общенаучные – обновление содержания трудового обучения на основе обобщённой структуры производственной деятельности; общепедагогические – создание учебных учреждений нового типа, основой деятельности которых являются новые личностно ориентированные технологии продуктивного обучения и т. п.

Ключевые слова: продуктивная педагогика; политехнизм; структура производства; трудовое обучение.

Kitova O. A. The productive crafts training in the modern school education.

S The organizational and pedagogical conditions of the realization of the productive pedagogics in the modern school education are revealed. They are general political – the realization of the programmer “The School of the Future”; general scientific – the renewal of the content of the crafts training on the basis of the generalized structure of the activity of production; general pedagogical – the creation of educational establishments of the new type that are aimed at new personal oriented technologies of the productive learning, etc.

Key words: productive crafts training; polytechnism; the structure of industry; school education.